

УДК 339.166.5

Федорович П.П.,
к.е.н., ст. викл. кафедри економіки підприємств і корпорацій
Бабій А.Р.
Тернопільський національний економічний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Досягнення необхідних темпів розвитку ринкової економіки в Україні потребує вирішення важливої проблеми – забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товарів. Це можна досягти з допомогою новітніх технологій, основою яких є інтелектуальна власність, тому питання створення, захисту та ефективного використання об'єктів інтелектуальної власності стає першочерговим завданням. Практика розвинених держав свідчить про вагоме значення і провідну роль інтелектуальної власності у процесі формування національного багатства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан та перспективи вдосконалення відносин в сфері винахідництва, а також стимулювання і результати впровадження винаходів на інноваційних підприємствах є досить актуальними питаннями, про що свідчить великий обсяг навчальної літератури, публікацій та статей на дану тему ряду науковців. Серед них виділяються такі вчені, як:

А. Жарінова, М. Вачевський, Ю. Кузнєцов, М. Шенкаренко, А. Красовська, М. Лицишин, А. Колот та інші. Разом з тим врахування нових вимог і умов ринку передбачає продовження і поглиблення досліджень в даному напрямку.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження ефективності використання патентів, визначення оцінки державної підтримки винахідництва в Україні та обґрунтування пропозицій щодо вирішення існуючих проблем в даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зацікавленість держави в підтримці винахідництва реалізується за допомогою відповідної законодавчої бази. Цю базу умовно можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні закони.

До загальних відносяться: Конституція України (ст. 41 Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності., ст. 42 Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.); Кодекси України (Цивільний кодекс; Господарський кодекс; Кримінальний кодекс; Кримінальний процесуальний кодекс; Митний кодекс).

Спеціальні закони України: "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі"; "Про охорону прав на промислові зразки"; "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг"; "Про охорону прав на сорти рослин"; "Про охорону прав на зазначення походження товарів"; "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем"; "Про авторське право і суміжні права".

Винаходом може вважатися будь-який досягнутий людиною творчий результат, суть якого полягає в знаходженні конкретних технологічних або технічних засобів вирішення завдання, що виникло у сфері практичної діяльності і має новизну — державну чи світову.

Винахід визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки. Поняття «рівень техніки» охоплює всі відомості, що стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки в Патентне відомство України або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Винаходу надається правова охорона, якщо він є новим, має винахідницький рівень та є промислово придатним. Винахід є промислово придатним, якщо він може використовуватися в промисловості, сільському господарстві, охороні здоров'я та інших галузях народного господарства. Економічну сутність винаходу показано на рис. 1.

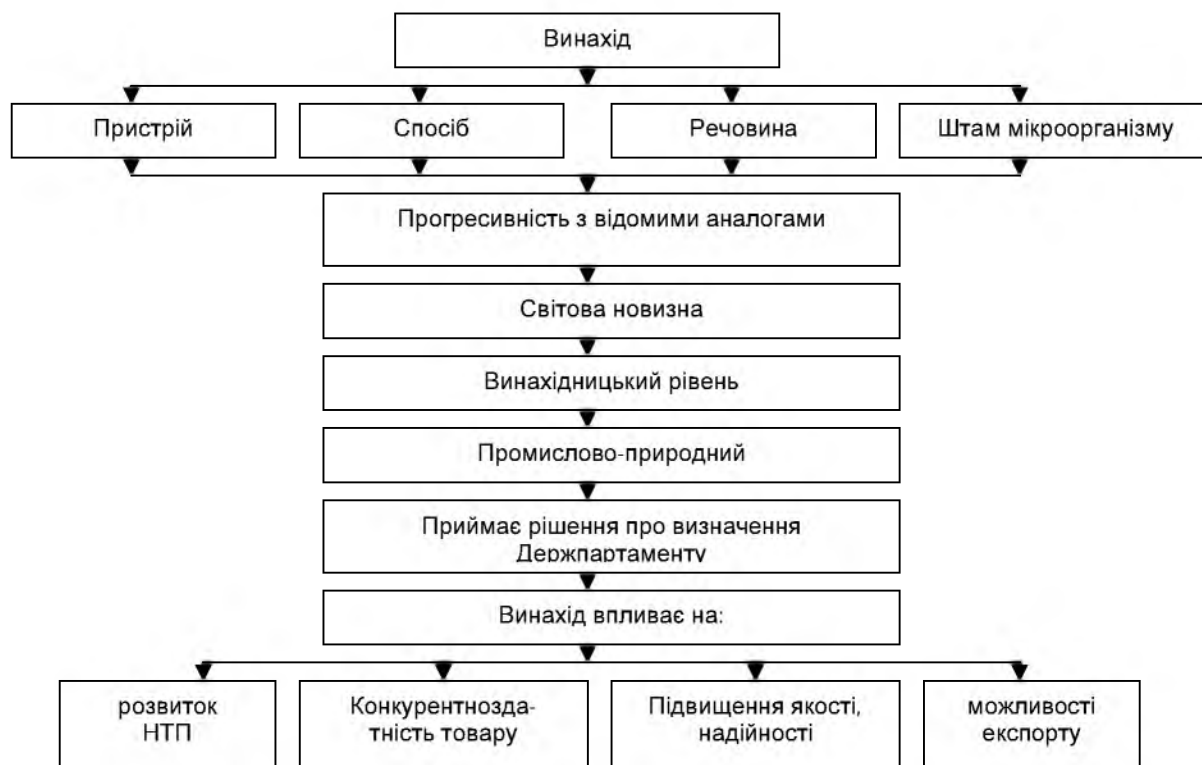

Рис. 1. Економічна сутність винаходу [4, с. 106]

Згідно із законом "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" не можуть одержати правову охорону об'єкти, які не відповідають критеріям винаходу. До таких належать:

- відкриття, наукові теорії та математичні методи;
- методи організації та управління господарством;
- плани, умовні позначення, розклади, правила;

- методи виконання розумових операцій;
- програми для обчислювальних машин;
- результати художнього конструювання;
- топології інтегральних мікросхем;
- сорти рослин і породи тварин тощо.

Протягом останніх років в Україні значно розширилася державна система правової охорони інтелектуальної власності, яка налічує 37 законів і понад 100 підзаконних актів, що врегульовують відносини близько шістнадцяти самостійних об'єктів авторського права у галузях науки, літератури і мистецтва, три види об'єктів суміжних прав, дев'ять видів промислової власності.

Окрім норм та законодавчих актів врегулювання відносин, що стосуються інтелектуальної власності, в Україні сформовано Державну систему правової охорони інтелектуальної власності яка зображена на рис. 2.

Рис. 2. Структура державної системи охорони інтелектуальної власності

За врегулювання і реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності в Україні відповідає Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, а виконання конкретних функцій, Міністерство передало Державному департаменту інтелектуальної власності.

Держдепартамент є урядовим органом державного управління, що уповноважений реєструвати і забезпечувати підтримання на території України прав на винаходи, корисні моделі, а також здійснює реєстрацію об'єктів авторського права, удосконалює нормативно-правовому базу, контролює дотримання чинного законодавства в цій сфері, забезпечує умови щодо введення інтелектуальної власності до господарського обігу, координує роботи з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з інтелектуальної власності.

До сфери управління Держдепартаменту включено державні підприємства: "Український інститут промислової власності", "Українське агентство з авторських і суміжних прав", "Інтелзахист", а також Інститут інтелектуальної власності і права, які працюють в тому ж напрямку.

Робота державного підприємства «Український інститут промислової власності» як складової частини державної системи правової охорони інтелектуальної власності проходить в умовах постійної зміни кількості заявок на об'єкти промислової власності (табл. 1).

Таблиця 1

Надходження заявок на об'єкти промислової власності

Об'єкт промислової власності	Кількість поданих заявок				
	2005	2006	2007	2008	2009
Винаходи	5592	5930	6163	5697	4815
Корисні моделі	7286	8171	8870	9600	9203
Промислові зразки	2010	2236	2147	2285	1669
Знаки для товарів і послуг	24399	29996	33266	33081	26479
Топографії ІМС	2	-	9	-	-

Наведені дані у таблиці 1 дозволяють зробити такі основні висновки: динаміка розвитку проходить в умовах постійного зростання кількості заявок до 2007 року. Це зумовлено одним з головних досягнень Укрпатенту, скорочення термінів розгляду заявок із одночасним зростання їх кількості. Якщо у 2000 році заявки на винаходи розглядалась майже 33 місяці, то вже у наступних роках цей термін скоротився до 15 місяців; по знаках для товарів і послуг – з 26 місяців до 13. Порівняно із 2007 роком у 2009 році надійшло майже на 25% (у середньому) заявок менше. На мою думку це зумовлено кризовими процесами, що призвели до замороження депозитів у банках, зменшення обсягів обігових коштів, затримок із виплатою заробітних плат тощо. Динаміка надходження заявок на корисні моделі суттєвих змін не зазнала у 2009 році, а у попередніх роках стабільно зростала.

Ще одною із причин скорочення заявок є нестача матеріальних стимулів та соціальних гарантій не дозволяє зберегти і підтримати раціоналізаторство і винахідництво на виробництві. Більшість винахідників незадоволені низькою оплатою праці, невідповідністю одержуваного доходу і складності роботи, що пов'язана з розробкою та впровадженням нововведень, не влаштовують умови праці, розподіл функціональних обов'язків. Однак основна проблема – це не скорочення подачі заявок на видачу патентів, а їх безпосереднє використання та впровадження у промисловість України (табл. 2).

Таблиця 2

Використання об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій

Об'єкт промислової власності	Кількість використаних пропозицій	
	2008 р.	2009 р.
Винаходи	2598	2161
Корисні моделі	3471	3780
Промислові зразки	801	886
Раціоналізаторські пропозиції	22044	17425

Встановлено, що у 2009 році лише 55% винаходів знаходять своє призначення на практиці, а решта 45% виявляються не привабливими для впровадження у промисловість країни, а використання корисних моделей у цьому ж році становить лише 29% від загальної кількості. Отже, українські вчені щорічно реєструють близько 10 тис. непотрібних винаходів, на які було витрачено велику кількість зусиль та коштів.

На сьогоднішній день збір за подання заявки на винахід чи корисну модель для комерційної юридичної особи становить 800 грн. плюс 80 грн. за кожний пункт (понад три) формули винаходу. (Формула винаходу – це ясний і короткий виклад сутності винаходу, складене за певними правилами). Мито за видачу патенту – 17 грн. Збір за публікацію 200 грн. плюс 10 грн. за кожен сторінку патенту (понад 15).

Для підтримки інноваційної діяльності державою встановлено такий позитивний аспект: якщо заявником є винахідник, то розміри зборів становлять 5% від зазначених вище, що становить близько 70 грн. Якщо заявників два або більше й хоча б один з них не є винахідником, розміри зборів повні.

Для прикладу, вартість європейського патенту становить від 3 до 35 тисяч євро, американського – до 100 тисяч доларів. Набагато більшими є і суми зборів за набуття прав інтелектуальної власності

для фізичних осіб-винахідників у країнах – сусідах: у Росії – 132,6 грн., в Молдові – 592,8 грн., в Грузії – 530,4 грн., в Польщі – 1006,2 грн., в Угорщині – 1201,2 грн.

Слід звернути увагу на те, що з усіх поданих заявок на видачу охоронних документів до Державного департаменту інтелектуальної власності у 2009 році, переважають заявки у машинобудування, переробну промисловість, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, освіта тощо (табл. 3).

Таблиця 3

Кількість поданих заявок на видачу охоронних документів до Державного департаменту інтелектуальної власності за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Кількість поданих заявок у 2009 році		
	Винаходи	Корисні моделі	Промислові зразки
Переробна промисловість	122	244	112
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	8	65	5
Машинобудування	47	97	23
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	556	1298	13
Освіта	705	4523	5

На основі аналізу поданих заявок за територіальною заявкою можна зробити належні висновки, зокрема, в розрізі промислово розвинених регіонів – Дніпропетровській, Донецькій, Вінницькій, Запорізькій, Львівській, Одеській, Харківській областях та м. Київ.

Важливим аспектом розвитку винахідницької діяльності є формування венчурних фондів (ВФ), що займаються фінансуванням новаторських проектів. Зазвичай науково-технічні розробки при їх впровадженні приносять високий прибуток, але при великих ризиках. Закордонний досвід свідчить, що з десяти інвестиційних проектів, в які вкладається венчурний капітал, тільки три-чотири виявляються успішними і дозволяють заробити \$ 1000 на \$ 1 інвестицій, ще два-три проекти бувають не дуже ефективними, а інші два-три не є успішними. У середньому венчурні фонди заробляють \$ 3 на \$ 1 вкладених коштів - таке співвідношення є оплатою за дуже високий ризик.

Для прикладу, в Європі існує кілька тисяч фінансових організацій з фондом від 1 тис. євро до 100 млн., які працюють з винахідниками щодо впровадження їх винаходів. У Росія було створено перший державний венчурний фонд із бюджетом 15 млрд. рублів (\$ 500 млн.), який розподілить гроші між 10-15 ВФ.

Українські венчурні фонди ще не на тому рівні розвитку, що їх західні аналоги, які займаються тільки венчурним інвестуванням. Натомість українські венчурні фонди можуть інвестувати у все, що побажають, отримуючи завдяки слову "венчурний" передбачені законом податкові пільги та підвищуючи за рахунок цього рентабельність.

Але з іншої сторони, в інноваційній сфері ризики дуже великі, і поки в економіці не визначилася чітка структура власності, права власності не захищені, мало хто наважиться вкладати гроші в той чи інший проект.

Висновки з даного дослідження. Отже, на даному етапі ще не сформовані пріоритетні напрями розвитку економіки України, не сформоване розуміння того, куди рухається наша країна, що таке інтелект і як його використовувати, які цінності пануватимуть.

Відповісти і впровадити відповіді на ці запитання могла б державна програма, підпорядкована не окремим олігархам чи політичним силам, а інтересам усього суспільства. Також потрібно покращити законодавчу базу, забезпечити державну охорону інтелектуальної власності винахідників, застосовувати стимули для зацікавлення підприємств на впровадження винаходів, заохочувати винахідників і раціоналізаторів у розробці нових проектів та намагатися впроваджувати якомога більше важливих для суспільства ідей. І зробити так, щоб професія винахідника була престижною, перспективною і високооплачуваною роботою. Це дуже важливі, складні і вкрай відповідальні завдання, пов'язані з довготривалими пріоритетами розвитку нашої країни, яка, як і весь світ, має рухатися по шляху формування суспільства знань та інтелекту.

Література

1. Режим доступу: http://www.fabrikaidei.kiev.ua/extract_art_short.php?id=72

2. Жарінова А. Динаміка винахідництва у контексті фінансово-економічної кризи / А. Жарінова, Л. Глухівський // Інтелектуальна власність. – 2009. – № 10. – С. 4-7.
3. Жарінова А. Інтелектуальна власність – основа підйому економіки України в умовах світової економічної кризи / А. Жарінова // Часопис Київського університету права. – 2008 р. – №4. – С. 149.
4. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності : підручник / За ред. проф. М. В. Вачевського. – К. : ВД Професіонал, 2005. – 448 с.
5. Річний звіт за 2009 рік. Офіційне видання Державного департаменту інтелектуальної власності. – Київ, 2010.
6. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К. : – 2010.
7. Кузнецов Ю. М. Чи потрібні в Україні винаходи і винахідники? / Ю. М. Кузнецов // Інформаційний вісник АН ВО України. – 2011. – № 1. – С. 55-61.
8. Закон України „Про охорону прав на винаходи та корисні моделі” // Відомості Верховної Ради. – 1994, № 7. – С. 32.